

Jasmina Đurin

OŠ "Dr. Franje Tuđmana", Beli Manastir

Svjetlana Mokriš

Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek

MREŽNO DOSTUPNI MAGISTARSKI RADOVI I DOKTORSKE DISERTACIJE

Thesis and doctoral dissertations online available

Sažetak

Magistarski radovi i doktorske disertacije kao značajan oblik znanstvenih komunikacijskih mehanizama sve češće se, unatoč još uvijek postojećim nedostacima i neriješenim problemima, pohranjuju u elektroničkom obliku. Uobičajeno, oni su dio sveučilišnih repozitorija elektroničke građe u kojima se pohranjuju i dokumenti pojedinih fakulteta i sveučilišta u cjelini, ostali studentski radovi te nastavni materijali. Prednosti ovakvog načina pohrane, a koji se očituju prvenstveno u „otključavanju intelektualnog vlasništva sveučilišta“ uzrokovali su, osim njihova uključivanja u sveučilišne repozitorije, stvaranje nacionalnih i internacionalnih repozitorija i portala koji omogućuju jednostavan i brz pristup ovom značajnom izvoru znanstvenih informacija.

U Hrvatskoj trenutačno postoji vrlo malo fakultetskih ili pak sveučilišnih repozitorija u kojima bi bile pohranjene i elektroničke inačice magistarskih radova i doktorskih disertacija.

Pružanje kvalitetnih i suvremenih knjižničnih usluga izuzetno je važno za cjelokupno napredovanje sveučilišta. Uspostava repozitorija, u kojemu bi bili pohranjeni i elektronički magistarski radovi i doktorske disertacije, nameće se kao nužnost i u okviru knjižničnog sustava Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Ključne riječi: elektronički magistarski radovi i doktorske disertacije, sveučilišni repozitoriji.

Summary

Master thesis and doctoral dissertations, as an important aspect of scientific communication mechanisms, are increasingly being stored in electronic form, despite current disadvantages and unresolved problems. Usually, they are part of the university repository of electronic resources in which some documents of certain faculties and universities are being fully stored; as well as other students' papers, and teaching materials. The advantages of such storage method, which is reflected primarily in "unlocking the intellectual property of universities," have caused, in addition to their involvement in university repositories, the creation of national and international repositories and portals that allow easy and quick access to this important source of scientific information.

In Croatia there are currently very few college or university repositories in which electronic versions of theses and doctoral dissertations would also be stored. Providing high quality and modern library services is extremely important for the overall advancement of the university. Establishing a repository, in which electronic theses and doctoral dissertations would be stored, is a necessity in the libraries of Josip Juraj Strossmayer University of Osijek as well.

Key words: electronic master thesis and doctoral dissertation, University repositories

1. Uvod

Elektronički magistarski radovi i doktorske disertacije nude značajne prednosti, kako znanstvenicima, tako i knjižnicama koje djeluju u sustavu visokog obrazovanja.

Osnovna prednost elektroničkih magistarskih radova i doktorskih disertacija, prema Gailu McMilianu, očituje se kao **otključavanje intelektualnog vlasništva sveučilišta**.¹ Ono na taj način postaje dostupno i daje opipljive dokaze o znanstvenom razvoju unutar akademske zajednice i **omogućava znanstvenicima da učinkovito**

¹McMilian, Gail. Electronic Theses and dissertation. // Encyclopedia of library and information science / edited by Miriam A. Drake. 2nd ed. New York ; Basel : Marcel Dekker, 2003., str. 1036.

komuniciraju s rezultatima drugih istraživanja. Na ovaj način osigurava se pravovremen pristup velikom broju znanstvenih radova. Elektronički magistarski radovi i doktorske disertacije omogućavaju znanstvenicima da preko mreže **učinkovito i kreativno predstavljaju rezultate svojih istraživanja širokom krugu znanstvenika i potencijalnih poslodavaca.**

Na mrežnim stranicama Brigham Young University² kao prednosti magistarskih radova i doktorskih disertacija navodi se i mogućnost **integracije multimedije.** Sadržaj magistarskog rada ili doktorske disertacije može se lakše prenijeti u elektroničkom dokumentu nego u papirnom, a kreativne su mogućnosti proširene zbog mogućnosti upotrebe dijagrama i slika u boji, hipertekstualnih poveznica, audio i video animacija, proračunskih tablica, baza podataka i simulacija.

Također, pripremanjem magistarskog rada ili doktorske disertacije u elektroničkom obliku znanstvenici **povećavaju svoju informacijsku pismenost** te se pripremaju za buduće zadaće vezane uz nastavu ili znanstveno-istraživački rad.³

Pohrana magistarskih radova i doktorskih disertacija u elektroničkom obliku **povećava raznovrsnost usluga koje nude knjižnice.** Elektronički podnesci dopuštaju visokoškolskim knjižnicama da ekonomičnije ispune svoje obveze prikupljanja i arhiviranja radova, pri čemu je ključna odgovornost na sveučilišnoj knjižnici. Elektronički magistarski radovi i doktorske disertacije **smanjuju potrebu za fizičkim prostorom** pohrane u knjižnicama te **se štedi na troškovima.** Također, ovaj oblik pohrane osigurava i **zaštitu autorskih prava putem osobnih identifikacija** te nudi **veću mogućnost praćenja kroz analizu pristupa informacijama.**

Magistarski radovi i doktorske disertacije u elektroničkom obliku nude niz prednosti u odnosu na papirnu inačicu, ali prilikom njihove implementacije sveučilišta, fakulteti i visokoškolske knjižnice suočavaju se s nizom problema.

Trajno i sigurno očuvanje dokumenata uvijek je sporno pitanje. Elektroničke doktorske disertacije i magistarski radovi obično su sačuvani u PDF formatu (*Portable Document Format*) ili kao Word dokument te je veliki problem koji se postavlja pred znanstvenike, koji žele pohraniti svoje magistarske radove i doktorske disertacije u elektroničkom obliku, **pitanje njihove arhivske stabilnosti i dugoročne održivosti.**

²Više informacija dostupno na mrežnoj adresi Brigham Young University. URL: <http://etd.lib.byu.edu/about.html> (2012-10-09)

³McMilian, Gail., Nav. dj., str. 1036.

Edward A. Fox stoga opravdano postavlja pitanje s koliko sigurnosti možemo znati da će se moći pristupiti ovim radovima u elektroničkom obliku i za desetak godina?⁴ S obzirom da je PDF format široko i opće prihvaćen u svim segmentima današnjeg društva, stabilan je i omogućava kvalitetu pohrane, za sada nema straha za sve arhivirane dokumente u PDF formatu.

Osim toga, nužno je osigurati i neprestano **praćenje tehnoloških promjena i njihovu primjenu** pri pohrani elektroničkih magistarskih radova i doktorskih disertacija, npr. usvajanja *non-proprietary* formata kao što su Standard Generalized Markup Language (SGML), HyperText Markup Language (HTML), Joint Photographic Experts Group (JPEG), Moving Picture Experts Group (MPEG), i Virtual Reality Modeling Language (VRML).⁵ Gail McMillian smatra da pravi problem može nastati kada novi, poboljšani formati postanu dostupni, kako znanstvenicima, tako i knjižnicama, a migracija resursa na nove formate bude otežana zbog financijskih problema ili nedostatka vremena potrebnog da se migracija obavi.⁶

Kao još jedan nedostatak elektroničkih magistarskih radova i doktorskih disertacija može se pojaviti i **korisnikovo nezadovoljstvo činjenicom da knjižnica ne posjeduje kopiju ovih radova u drugim formatima**. Velik broj sveučilišta stoga još uvijek ne dopušta pohranu isključivo u elektroničkom obliku te i dalje zahtijeva pohranu i u papirnom obliku, što predstavlja problem znanstvenicima čije radovi sadržavaju multimedijalne komponente jer tiskane inačice neuspješno reproduciraju značenje sadržano u originalu. Umjesto tiskane inačice, određena sveučilišta prihvaćaju inačicu na CD-u, no trajnost ove inačice također je upitna, navodi Joseph M. Moxley.⁷ Gail McMillian smatra da će se korisnici vremenom naviknuti na ovakvu situaciju, ukoliko bude osiguran kontinuitet elektroničkog izdavanja magistarskih radova i doktorskih disertacija, stabilnost poslužitelja te arhiviranje, kako ono online, tako i offline.⁸

Za uspostavu elektroničkih repozitorija magistarskih radova i doktorskih disertacija nužno je **osigurati odgovarajuća partnerstva i suradnju** koji se prema Josephu M. Moxleyu ne zadržavaju samo u okviru pojedinih sveučilišta nego se šire i na druga

⁴ Fox, Edward A.; McMillan, Gail; Eaton, John L., Nav. dj., str. 91

⁵ Isto, str. 91

⁶ Moxley, Joe ; Edminster, Jude. Graduate education and evolving genre of electronic theses and dissertations (citirano: 2012-10-09). // Computers and Composition 19, 1 (2002), sStr. 97.

Dostupno na: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S8755461502000828>

⁷ McMilian, Gail., Nav. dj., str. 1038

⁸ Moxley, Joseph M., Nav. dj., str. 93

sveučilišta, kako na regionalnom, tako i na nacionalnom nivou. U Kanadi i Australiji npr. nacionalna knjižnica te sva veća sveučilišta rade na oblikovanju nacionalnih preporuka za implementaciju elektroničkih magistarskih radova i doktorskih disertacija na svim sveučilištima.

Prema Josephu M. Moxleyu, iako se ne mogu sačuvati svi radovi koji koriste elektroničke medije na nove načine, bolje je da ti radovi budu dostupni nekoliko godina velikom broju ljudi, nego milijune godina samo maloj skupini ljudi.⁹ Knjižnice imaju dugoročnu odgovornost održavati dostupnost elektroničkim materijalima te osiguravati njihovo arhiviranje. Održavanje sustava za elektroničke magistarske i doktorske disertacije ne bi smjela biti velika odgovornost za knjižnice koje već arhiviraju elektroničke sadržaje.

2. Sveučilišni repozitoriji elektroničkih magistarskih radova i doktorskih disertacija u inozemstvu

Sveučilišta širom svijeta prepoznala su važnost i dobit koju mogu ostvariti kroz repozitorije elektroničkih magistarskih radova i doktorskih disertacija. U daljnjem tekstu bit će opisani repozitoriji elektroničkih magistarskih radova i doktorskih disertacija: *The Networked Digital Library of Theses and Dissertations (NDLTD)*, *DART-Europa*, *Texas Digital Library (TDL)*, *Theses and Dissertation online (TDX)*, *Australasian Digital Theses Program (ADT)* te *Theses Canada collection of Canadian theses at Library and Archives Canada (LAC)*.

*The Networked Digital Library of Theses and Dissertations (NDLTD)*¹⁰, osnovana 1996. godine, međunarodna je organizacija posvećena promicanju usvajanja i stvaranja, uporabi, širenju te zaštiti elektroničkih inačica tradicionalnih papirnih magistarskih radova i doktorskih disertacija. Zamisao o umreženoj nacionalnoj elektroničkoj knjižnici magistarskih radova i doktorskih disertacija pojavila se još 1987. godine, a svoju potpunu realizaciju doživjela je 1997. godine¹¹. NDLTD objedinjuje više od sto sveučilišta, udruga i profesionalnih organizacija iz SAD-a i izvan te se može smatrati

⁹ Isto, str. 93

¹⁰ Više informacija dostupno na mrežnoj adresi <http://www.ndltd.org/> (2012-10-09)

¹¹ naporima Edward A. Foa, Gail McMillana, i John Eatona, stručnjaka uposlenih u Virginia Tech-u.

međunarodnim konzorcijem. NDLTD omogućava pristup preko osam tisuća radova originalno nastalih u elektroničkom obliku, kao i onima nastalim postupkom digitalizacije.

Nakon prikupljanja potrebne dokumentacije, radove je moguće postaviti na mrežne stranice pomoću korisničkog imena i lozinke. Pristup radu može biti dopušten svima ili samo djelatnicima Virginia Techa. Također, postoji mogućnost vremenskog ograničenja pristupa od jedne godine.

DART – Europa¹² udruženje je europskih znanstvenih knjižnica i knjižničnih konzorcija nastalo s ciljem unapređivanja pristupa magistarskim radovima i doktorskim disertacijama diljem Europe. DART – Europe radi uz potporu **LIBER**-a (*Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche*) i radna je grupa za Europu **NDLTD-a**. Cilj je projekta oblikovati portal kao zajedničku pristupnu točku europskim magistarskim radovima i doktorskim disertacijama te ponuditi mogućnost komunikacije o otvorenim pitanjima preko zajedničkog foruma i omogućiti zajedničko sudjelovanje u prijavama na raznovrsne projekte. Sjedište je DART-Europa u University College London (UCL), a upravni odbor čine predstavnici svih partnerskih organizacija.

Texas Digital Library (TDL)¹³ osnovana je 2005. godine. U repozitoriju su pohranjeni magistarski radovi i doktorske disertacije članica iz cijele države Texas, a osim njih u repozitoriju se nalaze i fakultetske te odjelne baze podataka, nastavni materijali, elektronički mediji i ostale posebne zbirke.

Programeri TDL-a stvorili su program *Vire* pomoću kojega se obavljaju svi postupci vezani uz upravljanje elektroničkim repozitorijem – od predaje, preko izdavanja, omogućavanja pristupa pa sve do zaštite. Studenti i znanstveno-nastavno osoblje posredstvom jednostavnog online sučelja unose svoje radove u elektronički repozitorij. Postavljeni su zajednički standardi, osigurano je pružanje tehničkih usluga te omogućeno sudjelovanje na stručnim online forumima.¹⁴

Theses and Dissertation online (TDX)¹⁵ elektronički je repozitorij nekoliko španjolskih sveučilišta. Ovim repozitorijem upravlja konzorcij za visokoškolske knjižnice Katalonije i *Supercomputing Centre of Catalonia*, a pod pokroviteljstvom je vlade

¹² Više informacija dostupno na na mrežnoj adresi DART-Europa. URL: <http://www.dart-europe.eu/basic-search.php> (2012-10-09)

¹³ Više informacija dostupno na na mrežnoj adresi Texas Digital Library. URL: <http://www.tdl.org/#feature2> (2012-10-09)

¹⁴ Isto.

¹⁵ Više informacija dostupno na na mrežnoj adresi TDX. URL: <http://www.tdx.cat/en/index.html> (2012-10-09)

Katalonije. Pristup repozitoriju ne zahtjeva plaćenu lozinku i korisničko ime, a pretraživanje se obavlja na engleskom jeziku što omogućava pristup širokom krugu korisnika. Objavljeni radovi dostupni su na španjolskom i engleskom jeziku.

*Theses Canada collection of Canadian theses at Library and Archives Canada (LAC)*¹⁶ zbirka je elektroničkih magistarskih radova i doktorskih disertacija i nalazi se na stranicama kanadske nacionalne knjižnice te predstavlja skupnu pristupnu točku svim elektroničkim dokumentima kanadskih sveučilišta.¹⁷

Misija *LAC-a* je čuvanje i zaštita sveobuhvatne zbirke radova kanadskih knjižnica i arhiva kako bi se osigurao pristup svim vrijednim rezultatima znanstveno-istraživačkog rada diljem Kanade, ali i svijeta. Zbirka radova osnovana je 1965. godine.

*Australasian Digital These (ADT)*¹⁸ pokrenulo je sedam australskih sveučilišta¹⁹. Program obuhvaća kontinuiranu digitalizaciju novih magistarskih radova i doktorskih disertacija te digitalizaciju odabranog broja češće traženih, a ranije nastalih, radova.

Arhiviranje radova obavlja se unutar svakog sveučilišta, a zajednički su: baza podataka, standardi i metapodaci kako bi se osigurala kompatibilnost. Radovi se čuvaju u PDF formatu.

3. Sveučilišni repozitoriji elektroničkih magistarskih radova i doktorskih disertacija u Hrvatskoj

U Hrvatskoj trenutačno ne postoji velik broj sveučilišnih i fakultetskih elektroničkih repozitorija, no svakako valja spomenuti: Doktorske disertacije Sveučilišta u Rijeci te Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

¹⁶ Više informacija dostupno je na Theses Canada – Libraries and archives Canada URL: <http://www.collectionscanada.gc.ca/thesescanada/index-e.html> (2012-10-09)

¹⁷ Članovi su: Udruženje sveučilišta i fakulteta Kanade (AUCC (Association of Universities and Colleges of Canada)), Kanadska udruga za diplomski studij (CAGS (Canadian Association for Graduate Studies)), Kanadska udruga istraživačkih knjižnica (CARL (Canadian Association of Research Libraries)), Kanadska Udruga sveučilišnih nastavnika (CAUT (Canadian Association of University Teachers)), Nacionalno vijeće za diplomske radove, Savez studenata Québec (CNCS (Conseil national des cycles supérieurs, Fédération étudiante universitaire du Québec)), Knjižnice i arhivi Kanade (LAC (Library and Archives Canada)), Nacionalni Diplomski Klub, Kanadski savez studenta (NGC (National Graduate Caucus, Canadian Federation of Students)).

¹⁸ Više informacija dostupno na mrežnoj adresi Australasian Digital These Program. URL: <http://adt.caul.edu.au/> (2012-10-09)

¹⁹ Sveučilište New South Wales, Sveučilište u Melbourneu, Sveučilište u Queenslandu, Sveučilište u Sydneyu, Nacionalno Australsko Sveučilište, Curtin Sveučilište Tehnologije i Griffith Sveučilište, tijekom 1998. do 1999. godine, a do 2000. godine pridružuju se ostala Australska sveučilišta. Projekt se financira do strane Australian Research Councila (ARC) i Research Infrastructure Equipment and Facilities (RIEF)

Doktorske disertacije Sveučilišta u Rijeci²⁰

U siječnju 1987. godine Rektorat Sveučilišta u Rijeci dodjeljuje, tada još Naučnoj biblioteci, a danas Sveučilišnoj knjižnici, arhivu od 184 doktorske disertacije koji se od tada neprestano popunjava novim obranjenim radovima. Naučna biblioteka time je preuzela funkciju službene pohrane i davanja informacije o sadržaju obranjenih doktorskih disertacija kao jednog od najvažnijih intelektualnih kapitala svakog sveučilišta. Naziv zbirke Disertacija Sveučilišta u Rijeci je *Dissertationes Universitatis Fluminensis (DUF)*.

Zbirka ima zasebnu inventarnu knjigu, a izrađuju se i posebni matični, abecedni, stručni, i mjesni katalozi na listićima. Uspostavljanjem mrežnog online kataloga Sveučilišne knjižnice polovicom devedesetih godina 20. stoljeća, bibliografski opisi na tiskanim listićima preoblikovani su u elektroničke zapise, a uspostavljanje poslovanja s digitaliziranom građom 2006. omogućilo je sustavno digitaliziranje naslovnica, sadržaja i sažetaka svih doktorskih disertacija te njihovo povezivanje s bibliografskim zapisima.

Postojeći knjižnični program (CROLIST) omogućava pregledavanje sadržaja prema autoru, naslovu, stručnom području i predmetu. Ovaj projekt temelj je za izgradnju elektroničke zbirke doktorskih disertacija obranjenih na riječkom sveučilištu, koji se od 2008. godine dostavljaju Knjižnici i u elektroničkom obliku.

Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu²¹

Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu sadržava elektronički oblik cjelovitih tekstova objavljenih radova djelatnika Medicinskog fakulteta i to posebno radova objavljenih u znanstvenim časopisima. Pohranjuje još i cjelovite tekstove recenziranih priopćenja objavljenih u kongresnim zbornicima te knjige i poglavlja u knjigama. Osim navedenih radova objavljuje i cjelovite tekstove doktorskih disertacija obranjenih na Medicinskom fakultetu.

Repozitorij nudi dvije vrste pretraživanja - jednostavno i složeno. Jednostavnom pretraživanju pristupa se s početne stranice repozitorija, kao i složenom. Pretraživanje je

²⁰ Više informacija dostupno na mrežnoj adresi Sveučilište u Rijeci. URL: http://www.svkri.uniri.hr/portal/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1 (2012-10-09)

²¹ Više informacija dostupno na mrežnoj adresi Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Središnja medicinska knjižnica URL : <http://medlib.mef.hr/> (2012-10-09)

moguće prema sljedećim poljima: naslov, autor, stvaratelj, sažetak na hrvatskom jeziku, sažetak na engleskom jeziku, cjeloviti tekst, datum, predmetnice MeSH, na hrvatskom i engleskom jeziku, institucija, urednici i naslov časopisa/publikacije. Pretraživanje je moguće ograničiti na jednu godinu kao i na određeni raspon godina, a pri naprednom pretraživanju na raspolaganju su i popisi zadanih vrijednosti čijim se izborom može suziti pretragu.

4. Uspostava elektroničkog repozitorija knjižnica Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Na prostoru Republike Hrvatske još se devedesetih godina prošlog stoljeća prepoznala potreba udruživanja knjižnica, a s ciljem prerastanja knjižnica u suvremene informacijske centre unutar kojih će kompetentni knjižničari biti u stanju pravovremeno osigurati potrebnu informaciju za korisnika.²²

S obzirom da je od iznimne važnosti, za cjelokupno napredovanje sveučilišta, pružanje kvalitetnih i suvremenih knjižničnih usluga, uspostava elektroničkog repozitorija unutar knjižničkog sustava Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera nameće se kao nužnost.

Svakako da bi se prije samog početka oblikovanja elektroničkog repozitorija trebalo napraviti **kvalitetno istraživanje među korisnicima - studentima i znanstveno-nastavnim osobljem sveučilišta, ali isto tako i među informacijskim stručnjacima, tako da se u konačnici dobije visoko vrijedan „proizvod“ koji će zadovoljiti informacijske upite krajnjih korisnika.** Navedeno istraživanje provodilo bi se metodom ankete među korisnicima budućeg repozitorija te metodom intervjua među informacijskim stručnjacima. Podaci dobiveni tijekom istraživanja predstavljali bi osnovu za oblikovanje samog repozitorija.

Nužno je da navedeni projekt prihvate sve sastavnice sveučilišta te da bude osigurana odgovarajuća administrativna i financijska potpora. Nakon toga uslijedilo bi oblikovanje repozitorija te osiguravanje kontinuiranog rada na njegovu održavanju.

²² Stojanovski, Jadranka. Znanstvene informacije na dlanu – tematski portal ZIND. // Kemija u industriji 55, 6 (2006), str. 273-275.

U skladu s navedenim, faze implementacije elektroničkog repozitorija mogu se svesti na nekoliko točaka:

- usvajanje prijedloga za uvođenje elektroničkog repozitorija u sklopu određene ustanove;
- testiranje i odabir programskog rješenja za elektronički repozitorij;
- instalacija, konfiguracija aplikacije te dodatno prilagođavanje eventualnim posebnim potrebama određene ustanove;
- prezentacija elektroničkog repozitorija znanstvenicima i izrada pravilnika o samoarhiviranju (*self-archiving*) i pravima pristupa arhiviranim sadržajima;
- inicijalno prikupljanje podataka (dokumenta, digitalnog sadržaja);
- puštanje elektroničkog repozitorija u produkciju i na kraju;
- svakodnevna administracija elektroničkog repozitorija.

Elektronički repozitorij arhivirao bi sve vrste intelektualnih sadržaja koje sastavnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera proizvode u svojem znanstvenom radu, ali i u nastavnoj djelatnosti. Vrste digitalnog sadržaja koje bi se mogle uključiti u elektronički repozitorij knjižničkog sustava Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku jesu: dokumenti pojedinih fakulteta i odsjeka te sveučilišta u cjelini, publikacije (članci, knjige i ostalo), studentski radovi (doktorske disertacije, magistarski radovi, seminarski radovi), nastavni materijali (skripte, materijali za nastavu prezentacije, kompletni materijali). Sve vrste sadržaja trebale bi imati otvoreni pristup, osim nastavnog materijala.

Sve vrste radova trebale bi se biti u PDF formatu radi bolje stabilnosti i dugotrajnosti ovoga formata. Kao mogućnosti pretraživanja potrebno je koristiti parametre: mentor, odsjek/katedra, fakultet, pravo pristupa (ukoliko postoji više vrsta, osim trenutne, a to je samo putem lozinke), znanstveno područje, datum/godina obrane, vrsta rada. Pretraživanje unutar dobivenih rezultata olakšalo bi i ubrzalo pronalazak traženog dokumenta, a tražilica ne bi smjela biti osjetljiva na velika i mala slova.

S obzirom na namjenu digitalnog repozitorija, potrebno je i izraditi metapodatke za sve radove, pripadnu XML shemu za aplikacijski profil pojedine zbirke u repozitoriju te oblikovati kontrolirani rječnik termina za ključne riječi. Nadalje, potrebno je osigurati pohranu sigurnosnih kopija, antivirusne programe, vatrozidove, „zakrpe“ operativnog sustava, nadogradnje programa, redundantne hardverske komponente koje podnose nepravilnosti. Digitalni potpisi i digitalni vodeni žigovi mogli bi se koristiti kao tehnike

koje garantiraju autentičnost digitalnog objekta. Automatizacija obrade neophodna je u radu s velikim količinama sadržaja jer sustavno onemogućava pogreške, osim toga i do 80% ubrzava punjenje repozitorija.

Potrebno je osigurati mogućnost samoarhiviranja doktorskih disertacija i magistarskih radova što bi smanjilo troškove. Također je potrebno osigurati mogućnost uređivanja već postavljenog rada i reguliranje razine pristupa. Uz to, repozitorij bi mogao pružati uslugu kreiranja vlastitog profila. Kako bi studenti bili osposobljeni za pisanje doktorskih disertacija i magistarskih radova, potrebno je organizirati radionice koje će ih pripremiti i oblikovati za autore digitalnih publikacija.

Pitanje kojemu je izuzetno važno posvetiti pozornost jest i educiranje knjižničnog osoblja. Potreba za uspostavom elektroničkog repozitorija dovodi i do potrebe educiranja budućih i sadašnjih knjižničara u pogledu tematike elektroničkog repozitorija (npr. prava pristupa, metapodaci, protokoli itd.).

Ovako proširena funkcija repozitorija pridonijela bi boljem širenju znanstvenih informacija na Sveučilištu, a i na državnoj razini. Digitalni repozitorij trebao bi omogućiti razmjenu informacija, podataka i/ili rezultata istraživanja studenata i profesora na sveučilištu, ali i izvan institucije te povećavati razinu svijesti autora da pridržavanjem dobro određenih politika i strategija digitalnog očuvanja mogu osigurati kontinuiran pristup svojim radovima u digitalnom obliku.

5. Zaključno

Magistarski radovi i doktorske disertacije mogu se smatrati jednim od najznačajnijih znanstvenih radova koji se proizvode unutar akademske zajednice. Napredak informacijske tehnologije omogućio je da se magistarski radovi i doktorske disertacije, zbog niza prednosti koje ova tehnologija nudi, sve učestalije pojavljuju u elektroničkom obliku. Prednosti elektroničkih doktorskih disertacija i magistarskih radova, kako za same znanstvenike, tako i za knjižnice, sve su značajnije u odnosu na njihove još uvijek razvidne nedostatke.

Stoga se može očekivati da će magistarski radovi i doktorske disertacije u elektroničkom obliku u skoroj budućnosti zamijeniti papirne inačice, ali ne u potpunosti jer će korisnici često imati potrebu za papirnim primjerkom u matičnoj ustanovi. Dakle, u

visokoškolskim knjižnicama bit će nužno osigurati svrsishodnije sustave rada s magistarskim radovima i doktorskim disertacijama vezano uz tradicionalne medije – papir i mikrofilm, a osobito vezano uz elektroničke medije, tj. njihovu uključenost u sveučilišne repozitorije elektroničke građe. Na taj će način visokoškolske knjižnice bitno povećati kvalitetu i opseg svojih usluga.

U svijetu postoji čitav niz ovakvih repozitorija, a o kojima je bilo govora, kako na nacionalnom, tako i na internacionalnom nivou. Prethodno opisane digitalne, elektroničke zbirke magistarskih radova i doktorskih disertacija imaju zajedničku točku, vezanu prvenstveno uz upotrebu formata pohrane radova. Korišteni je format Adobe PDF, koji je svojom rasprostranjenošću postao standardizirani format za takav oblik informacija. Svi primjeri slični su po načinima pretraživanja, a ono što se razlikuje jesu prikazi dobivenih rezultata. Najvažnija razlika mogla bi se smatrati u slobodnom pristupu, odnosno pristupu gdje je potrebno imati korisničko ime i lozinku koju je osiguralo matično sveučilište.

Održavanje sustava za elektroničke doktorske disertacije i magistarske radove ne bi smjela biti velika odgovornost za knjižnice koje već arhiviraju elektroničke sadržaje te se može očekivati da će njihov broj sve više rasti.

U Hrvatskoj trenutno postoji vrlo mali broj elektroničkih sveučilišnih repozitorija, pa tako i elektronički pohranjenih magistarskih radova i doktorskih disertacija.

S obzirom da je od iznimne važnosti, za cjelokupno napredovanje sveučilišta, pružanje kvalitetnih i suvremenih knjižničnih usluga, uspostava elektroničkog repozitorija unutar knjižničnog sustava Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera nameće se kao nužnost te bi se trebalo pristupiti planiranju i izradi projekta u kojemu bi bili pohranjeni magistarski radovi i doktorske disertacije obranjene na Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Nužno je da navedeni projekt prihvate sve sastavnice sveučilišta te da bude osigurana odgovarajuća administrativna i financijska potpora. Nakon toga, uslijedilo bi oblikovanje repozitorija te osiguravanje kontinuiranog rada na njegovu održavanju.

Literatura:

1. Australasian digital these program (citirano: 2012-10-09). Dostupno na: <http://adt.caul.edu.au/> Brigham Young University. Dostupno na: <http://etd.lib.byu.edu/about.html>
2. DART-Europa (citirano: 2012-10-09). Dostupno na: <http://www.dart-europe.eu/basic-search.php>
3. Fox, Edward A. ; McMillan, Gail ; Eaton, John L. The evolving genre of electronic theses and dissertations (citirano: 2012-10-09) // Computers and composition 19, 1(2002), str. 89-104.
Dostupno na: http://www.google.hr/#hl=hr&q=The+Evolving+Genre+of+Electronic+Theses+and+Dissertations+computers+and+composition&oq=The+Evolving+Genre+of+Electronic+Theses+and+Dissertations+computers+and+composition&aq=f&aqi=&aql=undefined&gs_sm=e&gs_upl=329519786101271271012610101235123512-111&fp=572cae37b05ff736&biw=1280&bih=921
4. Fox, Edward A...[et al]. National digital library of theses and dissertations : a scalable and sustainable approach to unlock university resources (citirano: 2012-10-09). Dostupno na: <http://www.dlib.org/dlib/september96/theses/09fox.html>
5. Marcondes, Carlos Henrique ; Sayão, Louis Fernando. Brazilian digital library of theses and dissertations (citirano: 2012-10-09). // The international information & library review 35, 2-4 (2003), 265-279. Dostupno na: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S105723170300016X>
6. McMilian, Gail. Electronic Theses and dissertation. // Encyclopedia of library and information science / edited ba Miriam A. Drake. 2nd ed. New York ; Basel : Marcel Dekker, 2003., str. 1034-1038.
7. Moxley, Joe ; Edminster, Jude. Graduate education and evolving genre of electronic theses and dissertations (citirano: 2012-10-09). // Computers and Composition 19, 1 (2002), str. 89-104.
Dostupno na: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S8755461502000828>
8. Networked digital library of theses and dissertations (citirano: 2012-10-09)
Dostupno na: <http://www.ndltd.org/>

9. Pažur, Ivana Autori znanstvenih radova i autorsko pravo. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 47, 1-2 (2004), str. 95-108.
10. Stojanovski, Jadranka. Znanstvene informacije na dlanu – tematski portal ZIND. // Kemija u industriji 55, 6 (2006), str. 273-275.
11. Sveučilišna knjižnica Rijeka (citirano: 2012-10-09). Dostupno na: http://www.svkri.uniri.hr/portal/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1
12. Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Središnja medicinska knjižnica (citirano: 2010-04-12). Dostupno na: <http://medlib.mef.hr/>
13. Texas digital library (citirano: 2012-10-09). Dostupno na: <http://www.tdl.org/#feature2>
14. Theses and dissertation online (TDX) (citirano: 2012-10-09). Dostupno na: <http://www.tesisenxarxa.net/en/index.html> Theses Canada – Libraries and archives Canada [Dostupno na: http://www.collectionscanada.gc.ca/thesescanada/index-e.html](#)
15. Zelenika, Ratko. Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela. Rijeka : Ekonomski fakultet, 2000.